УДК 658: 336.221

Р.Л. ХОМ'ЯК, О.С. ЛЕМІШОВСЬКА
Національний Університет "Львівська політехніка"

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Основою формування податкової політики підприємства є визначення її основних структурних елементів: принципів, функцій та методів. Їх теоретичне обґрунтування та практичне використання в податковій політиці підприємства є важливою умовою її ефективності.

The basis of the formation of tax policy for the company is defining its main structural elements: principles, functions and methods. Their theoretical background and practical use in the tax policy of the enterprise is essential for its effectiveness.

Ключові слова: податкова політика, принципи, методи, функції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Важливість формування податкової політики на підприємстві обумовлена основними чинниками:

- складною структурою адміністрування податкових та інших прирівняних до них платежів;
- високим податковим навантаженням;
- недоліками податкової системи держави.

Зазначені чинники, зумовлюють потребу підприємства в раціональній та ефективній організації системи оподаткування, під якою розуміють науково – обґрунтовану та практично впроваджену податкову політику, що здатна в певній мірі зменшити, а по можливості уникнути ризиків, пов'язаних з оподаткуванням господарської діяльності підприємств. Важливим практичним завданням податкової політики підприємства є адаптація підприємства до зовнішнього середовища і функціонування в умовах дотримання чинного законодавства. Основою формування податкової політики підприємства є визначення її структурних елементів: принципів, функцій та методів, які недостатньо висвітлені у вітчизняній літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Роль податкової політики в діяльності підприємств привернула увагу вчених до дослідження її формування. Результати цих досліджень знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Бланка І.А., Завгороднього В.П., Іванова Ю.Б., Чернякової Т.М., Чернелевського Л.М., Редзюка Т.Ю., Крисоватого А.І., Кізими А.Я., Гордієнка Є.С., Бурковського В.В., Шевченка Ю.І., Литвиненка Я.В., Кріса Л.М., Ковальчук Т.М., Реви Т.М. Дослідження даних праць, стосовно податкової політики підприємств дає нам право стверджувати, що більшість існуючих поглядів, концепцій, точок зору, які прямо чи опосередковано стосуються поняття досліджуваної категорії, зводяться лише до визначення цілей, завдань та засобів реалізації податкової політики підприємства, що в основному зводиться до мінімізації податкових платежів. Слід відмітити, що розгляд структурних елементів податкової політики вищенаведеними авторами проводиться лише в аспекті мінімізації податкових платежів та стосується лише частини податкової політики – податкового планування. Що ж до комплексного та системного визначення структурних елементів податкової політики, на нашу думку воно не знайшло відображення в жодній з вищенаведених праць.

Метою статті є розкриття інформації про структурні елементи податкової політики підприємства – принципи, функції та методи, застосування яких дозволить досягнути основної її цілі – це збільшення фінансових ресурсів для збільшення темпів росту операційної діяльності.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Відомі автори наукових праць та дисертаційних досліджень по різному визначають суть податкової політики підприємства, одні вважають її вибором найбільш ефективних варіантів здійснення податкових платежів за наявності альтернативних варіантів його господарської діяльності [1–4], характеризуючи лише організаційний аспект її формування, інші, визначають її як сукупність методів, методологічних прийомів, принципів планування, організації та контролю за обчисленням та сплатою податків підприємства не вказуючи при цьому її кінцевої мети, або визначають її як основну ланку мінімізації податкових платежів [6], що з нашої точки зору може не завжди відповідати стратегічним потребам підприємства. На основі вищенаведених визначень нами сформовано власне визначення податкової політики підприємства, що дозволить поглибити її сутність як елемента, та створить організаційно-економічні умови для ефективної діяльності підприємства. Податкова політика підприємства – це постійна, організована, системна, цілеспрямована діяльність керівництва щодо розподілу обов'язків та повноважень між структурними підрозділами підприємства, які беруть участь в процесі оподаткування, на основі сформованих принципів з метою формування процедур і правил, які визначають для підприємства ефективну організацію процесу оподаткування. Досягнення цієї мети зумовлює необхідність формування її структурних елементів.

Основою побудови податкової політики підприємства є її принципи – основні положення її формування, що випливають з сутності та визначають її процес. У працях [1, 2] розглядаються принципи податкової політики, зміст яких, на нашу думку стосується виключно податкового планування, інші ж автори

взагалі не надають значення цим структурним елементам.

Нами запропоновано власне бачення суті та змісту принципів податкової політики, які наведено в табл 1.

Таблиця 1

Принципи податкової політики підприємства

Назва принципу	Зміст принципу
1	2
Законності	Дотримання чинного податкового законодавства при організації податкової політики
Альтернативності	Використання всіх можливих варіантів організації податкової політики
Ефективності	Пошук та використання найбільш ефективних господарських рішень, які забезпечують Оптимальність організації процесу формування податкової політики
Інтегрованості	Узгодженість податкової політики підприємства з загальною стратегією його розвитку
Оперативності	Оперативне врахування в податковій політиці змін її структурних елементів
Взаємодії	Розподіл обов'язків між підрозділами підприємства, які беруть участь у процесі оподаткування
Плановості	Визначення на майбутні періоди обсягів планових показників господарської діяльності підприємства
Своєчасності	Забезпечення своєчасності обміну інформацією між структурними підрозділами, що беруть участь в процесі оподаткуванням
Повноти	Відображення у повному обсязі всіх операцій пов'язаних з оподаткуванням виходячи із норм податкового законодавства
Сталості	Постійне застосування обраних методів податкової політики
Документованості	Суцільне документування всіх операцій пов'язаних з оподаткуванням, чітке відображення в документах змісту операції та цифрових показників
Періодичності	Розподіл процесу оподаткування на звітні періоди, виявлення результатів цього процесу за певний період
Конфіденційності	Забезпечення нерозголошення відомостей стосовно організації процесу формування податкової політики
Відповідальності	Відповідальність всіх суб'єктів реалізації податкової політики за вчинення дії
Комплексності	Розробка елементів податкової політики у комплексі з врахуванням їх взаємного впливу
Обачності	При двоякому застосуванні норми законодавства до однієї операції вибір норми, застосування якої призведе до найменших податкових ризиків
Дієвості	Визначення впливу впровадження податкової політики на її результати
Сумісності	Врахування принципів та методів формування облікової політики підприємства

Сутність податкової політики найповніше розкривається у її функціях, які глибше характеризують її економічний зміст і є складовими процесу її формування.

Оскільки, в літературі та публікаціях, що стосуються податкової політики чи окремих її складових немає жодної інформації стосовно їх функцій, сформуємо їх власне визначення, беручи за основу – зміст функцій в процесі управління: планування, організування, мотивування і контроль [5].

Виходячи з власного визначення податкової політики, вважаємо, що методи податкової політики – це складові потоку її цілісного процесу, розміщені в визначеному порядку, що підпорядковуються її встановленим цілям, взаємодіють між собою, доповнюючи один одного і тому пропонуємо розглядати їх по відношенню до кожної функції податкової політики.

Методи, визначені дослідниками в літературі є вузько спрямованими на окрему частину податкової політики – податкове планування і не охоплюють всіх її функції. В зв'язку з цим пропонуємо власну класифікацію методів податкової політики по кожній її функції табл. 2.

Формування системи цілей та цільових показників господарської діяльності повинно забезпечити формування достатнього обсягу власних фінансових ресурсів та високорентабельне використання власного капіталу, оптимізацію податкового портфелю, врахування рівня податкових ризиків в процесі здійснення майбутньої господарської діяльності. Головною ціллю діяльності підприємства в сфері податкової політики є максимізація рентабельності виробництва за рахунок зниження податкових витрат. Разом з тим ця головна ціль потребує визначеної конкретизації з врахуванням завдань та особливостей майбутнього розвитку підприємства. Вважаємо, що реалізацію даної функції можна здійснювати методами порівняння, системного аналізу та дерева цілей. На нашу думку, систему цілей слід формувати чітко та коротко, відображаючи кожну з цілей в конкретних показниках (цільових нормативах). До таких цільових нормативів по окремих аспектах податкової політики слід віднести:

- мінімальний розмір податкових відрахувань в доданій вартості, виробленої підприємством;
- середньорічний темп зниження податкових відрахувань;
- процентний розподіл змінних та постійних податкових витрат підприємства при застосуванні

маржинального підходу визначення прибутку;

- мінімальний рівень грошових активів, що забезпечує поточну податкову платоспроможність підприємства;
- граничний рівень податкових ризиків в розрізі основних напрямків господарської діяльності підприємства.

В процесі реалізації функції створення ефективних інформаційних систем управління оподаткуванням, що забезпечують визначені альтернативні варіанти управлінських рішень, повинні бути визначені обсяги і зміст інформаційних потреб системи управління оподаткуванням, сформовані зовнішні та внутрішні джерела інформації, для задоволення цих потреб, організований постійний моніторинг основних параметрів оподаткування підприємства. Вважаємо, що реалізація даної функції може здійснюватися за допомогою організаційних та розпорядчих методів.

Таблиця 2

Групування методів податкової політики по відношенню до її функцій

Назва функції податкової політики	Методи
Формування системи цілей та цільових показників господарської діяльності в області оподаткування	дерево цілей
	порівняння
	системний аналіз
Створення ефективних інформаційних систем управління оподаткуванням, що забезпечують визначені альтернативні варіанти управлінських рішень	організаційні:
	організаційного інструктування
	організаційне інформування
	організаційного регламентування
	розпорядчі:
	накази, розпорядження, вказівки
Здійснення аналізу різноманітних аспектів господарської діяльності, пов'язаної з формуванням об'єкту оподаткування	метод експериментування
	ситуаційного аналізу
	метод багатоваріантності
	кількісний метод прийняття рішень
	матриця рішень
Здійснення податкового планування	загальні методи:
	нормативний
	розрахунково – аналітичний
	індексний метод
	балансові:
	мікробалансів
	графо – аналітичних залежностей
	спеціальні методи:
	заміни відносин
	розподілу відносин
	комбінований метод розподілу – заміни відносин
	відстрочки податкового платежу
	прямого скорочення об'єкту оподаткування
	делегування податків підприємству – сателіту
	офшор
	пільгового оподаткування
	використання облікової політики
Розробка діючої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень щодо встановлених цільових показників оподаткування	економічні методи:
	заробітна плата, премії, грошова винагорода
	неекономічні методи:
	організаційні
	мотивація перспективою
	делегування завдань та повноважень
	морально- психологічні
	похвала
	визнання заслуг
Здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень щодо встановлених цільових показників оподаткування	оцінка
	співставлення
	поточний контроль
	попередня податкова експертиза

Під час здійснення аналізу різноманітних аспектів господарської діяльності, пов'язаної з формуванням об'єкту оподаткування проводиться аналіз окремих господарських операцій, досліджується динаміка обсягу, структури та джерел формування об'єкту оподаткування, здійснюється фундаментальний аналіз факторів, що впливають на окремі параметри його формування. Для реалізації даної функції можна застосовувати аналітично – систематизаційний метод, метод експериментування та матрицю рішень.

Найважливішою функцією податкової політики підприємства є податкове планування, увага якому приділяється практично у всіх публікаціях пов'язаних з оподаткуванням. У численних роботах з даної проблематики наводиться значна кількість визначень, суть яких полягає у виборі між різними варіантами здійснення фінансово – господарської діяльності підприємств з метою мінімізації податкових платежів[9], що на нашу думку не завжди може відповідати цілям податкової політики. Найбільш обгрунтованим, вважаємо визначення автора в праці [10], яке характеризує податкове планування як систему заходів, спрямованих на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою законної оптимізації податкових платежів. У результаті податкового планування повинен бути визначений оптимальний рівень податкового навантаження, що враховує планові показники податкової політики, та розроблені заходи щодо його досягнення. У процесі податкового планування здійснюється збір і обробка даних про ситуації, які виникають на підприємстві під впливом системи оподаткування, розробляються різні схеми діяльності, визначають фінансові потоки, що дозволяє примати відповідні управлінські рішення. У процесі дослідження чітко виділяються два підходи щодо визначень методів податкового планування У першому підході фахівці відносять до методів податкового планування тільки спеціальні методи, які застосовуються при моделюванні альтернативних варіантів оподаткування [9], у другому спеціальні та загальні, що застосовуються для визначення податкових платежів за альтернативними варіантами оподаткування [11]. Більшість авторів виділяють наступні спеціальні методи реалізації податкового планування: заміни, розподілу відносин, відстрочення податкового платежу, прямого скорочення об'єктів оподаткування, офшору, пільгового оподаткування. Ряд авторів доповнюють вищевказані методи методом делегування податкової відповідальності підприємству – сателіту, та методом прийняття облікової політики. До загальних методів слід віднести методи, які мають широку сферу застосування: розрахунково-аналітичний, нормативний, балансовий та індексний.

Розробка діючої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень щодо встановлених цільових показників оподаткування передбачає формування системи заохочення та санкцій для працівників структурних підрозділів, що займаються оподаткуванням за виконання чи не виконання встановлених цільових фінансових показників, нормативів та планових завдань визначених керівництвом. У процесі цієї функції можна використати економічні, організаційні та морально-психологічні методи.

Реалізація функції здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень щодо встановлених цільових показників оподаткування пов'язана з формуванням систем внутрішнього контролю за оподаткуванням на підприємстві, розподілом обов'язків окремих служб та керівників, визначенням системи контролюючих показників та контрольних періодів, оперативним реагуванням на результати здійснюваного контролю за допомогою поточного фінансового контролю, оцінки, співставлення, попередньої податкової експертизи та порівняльного аналізу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Теоретичне визначення та практичне застосування принципів і методів податкової політики стосовно її функцій – один з напрямків ефективного управління податковою політикою підприємства. Слід зазначити, що принципи, функції та методи податкової політики – це лише частина організаційно-методологічної бази підприємства, яка в сукупності з основними завданнями, елементами, інструментами, видами та компонентами повинна становити основу процесу управління податковою політикою на підприємстві. На даний час залишаються недостатньо висвітлені в літературі питання формування етапів здійснення податкової політики, документальне її оформлення, та здійснення контролю за її виконанням, які повинні стати предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К. : Ника- Центр, 1998. – 480 с.

2. Чернякова Т.М. Формування економіко- організаційного процесу оподаткування підприємств України : монографія / Т.М. Чернякова – Луганськ : вид-во Східноукр. нац. ун-та ім. В. Даля, 2003. – 188 с.

3. Загородній А.Г. Податки, збори, обовязкові платежі : термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: НУ "Львівська політехніка", "Інтелект-Захід" 2003. – 192 с.

4. Литвиненко Я.В. Податкова політика : навчальний посібник / Я.В. Литвиненко. – К. : МАУП, 2003. – 224 с.

5. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навчальний посібник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Львів: НУ "Львівська політехніка", "Інтелект – Захід", 2002. – 228 с.

6. Чернелевський Л.М. Податковий облік і контроль : навчальний посібник / Л.М. Чернелевський, Т.Ю. Редзюк. – К. : Пектораль, 2004. – 328 с.

7. Клебанова Т.С. Моделювання податкового навантаження підприємства в умовах трансформаційної

економіки: монографія / Т.С. Клебанова, Г.С. Ястребова. – Харків : Інжек, 2009. – 267 с.

8. Кізима А.Я. Податкове планування у системі податкового менеджменту / А.Я. Кізима // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 15–20.

9. Сало І.В. Податковий менеджмент у банку : монографія / І.В. Сало, Н.Г. Євченко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 187 с.

10. Єлісєв А.В. Податкове планування. Мінімізація оподаткування законними способами / А.В. Єлісєв, М.П. Підлужний. – Л. : Ліга- Прес, 2003. – 274 с.

11. Іванов Ю.Б. Система оподаткування в схемах і таблицях. Ч. 1. Загальнодержавні та місцеві податки і збори і Україні : навчальний посібник / Ю.Б. Іванов. – Х.: ІНЖЕК, 2004. – 416 с.

Надійшла 14.9.2010 р.

УДК 65.011.1: 65.018

Н.А. ХРУЩ, Л.В. ВАГАНОВА
Хмельницький національний університет

СУЧАСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті проведено аналіз сучасних методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства. Авторами систематизовано і класифіковано основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства.

The article analyzes contemporary methodological approaches to assess competitiveness. The authors systematically classified the basic methods of evaluating competitiveness.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства (КСП), конкурентоспроможність товару (КСТ), показники конкурентоспроможності, методи оцінки конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку економіки України супроводжується низкою невирішених проблем, серед яких однією з найважливіших для більшості українських підприємств є проблема досягнення та збереження певного рівня конкурентоспроможності. Саме конкурентоспроможні підприємства забезпечують власне стабільне існування і високий рівень прибутку. Економічна криза, що розпочалася восени 2008 року, вказала на те, що необхідно провести глибокий аналіз економічної природи КСП з врахування цілого ряду чинників забезпечення конкурентних переваг. Актуальним завданням вважається розробка методів кількісної оцінки рівня КПС, які повністю відображають специфіку конкурентоспроможності як економічного поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес здійснення оцінки КСП є досить проблематичним, адже існує ціла низка різноманітних методик. Цій проблемі присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців: Брутман А.Б., Воронова А.А., Годофаєва І.П, Захарченко В.І., Короткова А.М. та ін. Проте актуальність та складність цієї проблеми викликає науковий інтерес та сприяє здійсненню нових досліджень у даному напрямку.

Метою є здійснити аналіз сучасних методичних підходів до оцінки рівня КСП: систематизувати та класифікувати, встановити переваги та недоліки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна теорія конкуренції сьогодні пропонує принаймні три якісно різні підходи до побудови показників конкурентоспроможності, про що свідчать наукові публікації [3, 7]. Перший підхід базується на системному моделюванні діяльності підприємства в умовах невизначеності. Другий підхід спирається на ідеологію екстраполяції. Третій підхід можна віднести до розряду логічного, якісного прогнозування.

Існує припущення, що всі теоретико-методичні питання економіко-математичного моделювання діяльності підприємств в умовах невизначеності вирішені шляхом моделювання підприємства у різних зовнішніх умовах і можна отримати вичерпні дані про прогнозні показники діяльності підприємства. У такому випадку оцінка рівня життєздатності підприємства зводиться до розрахунку відповідних показників КСП в умовах повної інформації. Ряд фахівців вважає, що це найбільш перспективний напрям розвитку теорії вимірювань КСП [13]. Однак, у даний час є лише одиничні, вельми спрощені спроби застосування даного підходу, які представляють переважно теоретичний інтерес.

Значна кількість робіт, присвячених методам оцінки КСП, в тому чи іншому вигляді спирається на ідею екстраполяції минулих результатів діяльності підприємства на найближче майбутнє [17]. Ця ідея реалізується в тому, що інтегральний показник конкурентоспроможності визначається на основі показників фактичної діяльності підприємства в минулому, які свідчать про певні результати конкурентної боротьби, досягнутих підприємством у попередній оцінці періоду часу. До таких показників традиційно відносять показники рентабельності виробництва і продажів, частки ринку, частки продукції, що експортується підприємством, і т.п. Передбачається, що, якщо підприємство демонструвало, наприклад, хороший рівень таких показників в минулому, то воно продемонструє аналогічні результати і в найближчому майбутньому. На цій